

УДК 821.0

ББК 83.3 (0) 9

**«НАЧДИЁТ»-И АБЎМУЗАФФАРИ
АБЕВАРДИ ВА АРЗИШИ
АДАБИИ ОН**

Ризоева Парвина, унвонҷӯи кафедраи
филологияи араби МДТ «ДДХ ба номи акад.
Б. Гафуров» (Тоҷикистон, Хуҷанд)

**«НАДЖДИЯТ»
АБУМУЗАФФАРА АБЕВАРДИ И
ЕГО ЛИТЕРАТУРНАЯ
ЦЕННОСТЬ**

Ризоева Парвина, соискатель кафедры арабской
филологии ГОУ «ХГУ им. акад.
Б. Гафурова (Таджикистан, Худжанд)

**ABUMUZAFAR AL-ABEWARDI'S
"NAJDIYAT" AND ITS LITERARY
VALUE**

Rizoeva Parvina, applicant of the department of
Arabic philology under the SEI "KhSUnamed after
acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: prizoeva@mail.ru

Калидвожаҳо: «Ироқиёт» ва «Наҷдиёт»-и Абӯмузаффари Абевардӣ, Наҷд, қабилаи Узро, Мамдӯҳ Ҳаққӣ, Муҳаммад ибни Абдураҳмон ар-Рубайӣ, суннатҳои қадимаи адабиёти араб, санъатҳои бадеӣ, вожаҳои форсӣ

Дар мақола қисми дуҷумлаи девони шоири арабисарои аҳди Салҷуқиён Абӯмузаффари Абевардӣ мавсум ба «Наҷдиёт» мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Дар натиҷаи таҳқиқи асарҳои муҳаққиқони муосир, аз қабили Мамдӯҳ Ҳаққӣ, Муҳаммад ибни Абдураҳмон ар-Рубайӣ ва Я. Стеткевич сабабу заминаҳои «Наҷдиёт» унвонгузорӣ гардидани ин қисми девон муайян гардидааст. Зикр гардидааст, ки қофияҳои қасидаҳои дар он гирдоварӣ гардида, ки тамоми ҳарфҳои алифбои арабиро дарбар мегиранд, фарзияро оид ба сохта будани газалиёти «Наҷдиёт» тақвият мебахшад. Таъкид гардидааст, ки қисми мазкури девон дар ҷиҳилолагии шоир бо хоҳиши дӯстонаш дар пайравӣ аз суннатҳои қадимаи адабиёти араб сароида шуда, мавзӯи Наҷд дар он хусусияти рамзӣ дорад ва аз қабилаи Узро сарчашма мегирад. Истифодаи бамавриди вожаҳои форсӣ дар бархе аз ашъор ба ҳисси баланди меҳанпарастии шоир далолат мекунад. Корбурди моҳиронаи санъатҳои бадеӣ ва фасоҳати балогати манзумаҳои он бошад, гувоҳӣ медиҳанд, ки воқеан ҳам, «Наҷдиёт»-и Абӯмузаффари Абевардӣ газалиёти дар айни камолоти ҳунари сурудаи шоирро фаро гирифтааст. Таъкид гардидааст, ки пажӯҳиши илми «Наҷдиёт»-и Абӯмузаффари Абевардӣ ҷиҳати таъйин сохтани арзиши адабии ашъори шоир ва сабабу услуби шеърии ӯ аҳамияти калонро дорад мебошад.

Ключевые слова: «Иракият» и «Надждият» Абумузаффара Абеважди, Наджд, племя узра, Мамдух Хакки, Мухаммад ибн Абдурахман ар-Рубайи, древние традиции арабской литературы, фигуры речи, персидские слова

Рассматривается «Надждият» - вторая часть дивана арабоязычного поэта эпохи Сельджукидов Абумузаффара Абеважди. В ходе изучения исследовательских трудов современных учёных Мамдуха Хакки, Мухаммада ибн Абдурахман ар-Рубайи и Я. Стеткевича определены факторы, побудившие поэта присвоить данное название своему произведению. Упоминается, что в рифмах касид, собранных в произведении, задействованы почти все буквы арабского алфавита. Данный факт говорит в пользу гипотезы об искусственности газелей «Надждията». Утверждается, что поэт сочинил данную часть дивана по просьбе

друзей в подражание древним традициям арабской литературы, а тема Наджда в ней имеет символический характер и восходит к племени узра. Уместное использование персидских слов в некоторых стихотворениях свидетельствует о высоком чувстве патриотизма, а искусное употребление художественных средств выражения, фигур речи и стилистических оборотов в «Наджияте» Абу-музаффара Абеварди свидетельствует, что он действительно содержит газели, созданные в период творческой зрелости поэта. Выявлено, что научные изыскания, посвящённые «Наджияту» Абу-музаффара Абеварди, имеют огромное значение в определении литературной ценности его стихотворений и стиля.

Key words: *Abumuzaffar al-Abewardi's "Iraqiyat" and "Najdiyat", Najd, Uzro tribe, Mamduh Haqqi, Muhammad ibn Abdurrahman al-Rubayi', ancient tradition of Arabic literature, figures of speech, Persian words*

The article considers the work "Najdiyat" – the second part of the divan of the Seljuk period of Arab poet Abumuzaffar al-Abewardi. In the course of the study of the modern scholars' works, such as Mamduh Haqqi, Muhammad ibn Abdurrahman al-Rubayi' and J. Stetkevich the reasons that prompted al-Abewardi to give this name to his creative production have been defined. It is mentioned that the rhymes of the qasidas compiled in it embrace almost all the letters of the Arabic alphabet. This fact testifies on behalf of the hypothesis on the artificiality of "Najdiyat"'s gazelles. It is asserted that the poet composed this part of his divan at the request of his friends in imitation to the ancient traditions of the Arabic literature and the theme of Najd being symbolic traces its origin back to Uzra tribe. Appropriate appliance of the Persian words serve as a testimony to high sense of al-Abewardi's patriotism. Skilful usage of figures of speech and stylistic devices prove that "Najdiyat" indeed contains qasidas created during the period of creative maturity of the poet. It is admitted that the scholarly inquiry of the "Najdiyat" is of great importance in defining the literary value of its poems and their styles.

Яке аз шоирони забардасти аҳди Салчукиён Абӯмузаффари Абевардӣб о эҷодиёти ғаноманди худ дар адабиёти арабизабони аҳди мазкур чойгоҳи хосро соҳиб гардидааст. Девони Абӯмузаффари Абевардӣ ба «Ироқиёт» ва «Начдиёт» тақсим шуда, дар қисми бузурги он тахти унвони «Ироқиёт» қасидаҳое чой дода шудааст, ки шоир онҳоро то чихилсолагӣ сароида ва аксарияти он ба мавзӯоти мадҳ ва фахр баҳшида шудааст. Қисми дувум - «Начдиёт» унвон дошта, аз яқсаду ҳафт (107) порчаи манзум ва ғазал, ки аз ҳазор байт изофа мебошад фароҳам омадааст.

Дар робита ба интишороти девони шеърӣи Абӯмузаффари Абевардӣхамин нуктаро бояд қайд намуд, ки нахуст қитъаоти шоир соли 1277/1861 дар Қоҳира ба чоп расонида шудааст [10, 149].

Сипас «Девони Абевардӣ» соли 1317/1900 дар матбааи Усмониёи Лубнон дар ҳаҷми 383 саҳифа аз чоп баромад, ки ба он қасидаву порчаҳои назмии шоирони дигари дар нусхаҳои қаблӣ мавҷуда низ ворид гаштааст. Нашри мазкур бо кӯшиши Абдулбосит ал-Ансӣ соҳиби рӯзномаи «Иқбол» ва мудири «Матбаат-ул-маориф ва ал-мактабат-ал-ансийя» ба таъб расидааст. Ношир таъйид доштааст, ки ин девон бо камоли диққат ва дар заминаи якҷанд дастхатҳои девони шоир гирдоварӣ гардидаву фарогири тамоми ашъори шоир - «Ироқиёт», «Начдиёт» ва «Вачдиёт» мебошад [2, 383]. Вале Алӣ Чаводи Тоҳир изҳор доштааст, ки дар ин девон на ҳамаи ашъори Абевардӣ гирдоварӣ карда шудааст: «Девони мазкур на ҳамаи ашъори Абевардиро дарбар гирифтааст. Аз ҷумла, на марсияи ба Ҳусайн сурудаи шоир, ки Ёқут хабар додааст ва на рисои ба Ғаззоли баҳшидаи шоир, ки Сафадӣ дар «ал-Вофӣ 1, 222» ба

қайд овардааст ва на қитъаҳои дигари дар сарчашмаҳои мухталиф сабт гардида дар он ҷой дода нашудааст» [10, 150].

Бояд таъкид дошт, ки шахсияти мусахҳеҳи девони мазкур номаълум монда, ба ҷойи он исми ношир машҳур гаштааст. Бар замми ин, мусахҳеҳ ё ба қудрати худ эътимод надошт, ё дар тадқиқу таҳқиқи нусхаҳо саъйи кофӣ наварзид, ки дар натиҷа ба девони мазкур бидуни омӯзиши амиқ маводи тамоми нусхаҳоро шомил кардааст.

Аз ин хотир, ба ин девон ашъори бегонаи дар сабку услуби нигориш ба эҷодиёти Абӯмузаффари Абевардӣ шабоҳат дошта низ шомил гардидааст, ки он ағлабан ба қалами Абӯисҳоқи Ғаззӣ мутааллиқ мебошад. Байтҳои зерин тасбитгари гуфтаҳои болоӣ мебошад:

[10, 126]:

Қасадтуки ла би-и-ишъри мин арди Ғазза ва лакинна биқавлӣ аннанӣ лаки омил.

Зи сарзамини Ғазза на дар шеър нияти сафари ту кардам, балки бо қавли худ, ки дар ҳақиқат орзуманди туям.

Ё дар ҷойи дигар [10, 127]:

Наваки аш-шатун азмаъуки ар-риҳла мин Ғаззати ила Асқалон

Манзили реҳлатат дар фосилаи дур қарор дорад ва масофаи он зи Ғазза то ба Асқалон аст.

Тавре маълум аст, шахрҳои Ғазза ва Асқалон дар сарзамини Фаластин ҷойгир мебошанд, аммо дар ягон сарчашма маълумот дар хусуси ба ин макон сафар кардани шоири шаҳир зикр нагардидааст. Бар мабной таъйиди Мамдӯх Ҳаққӣ зиёда аз 52 порчаи шеърӣ дар “Девони Абевардӣ”-и ҷопи матбааи Усмонияи Лубнон ба қалами ал-Ғаззӣ мансуб аст [10, 125]:

Девони шеърӣи Абевардӣ, ки аз «Ироқиёт»-у «Начдиёт» фароҳам омадааст, аз ҷониби Умар ал-Асъад мавриди таҳқиққарор дода шудааст. Нашри нахусти он солҳои 1974-1975 дар Димишқ, тавассути «Маҷмаъ ал-луға-ал-арабийя», нашри дувум соли 1987 дар Бейрут, аз тарафи «Муассиса ар-рисола» сурат гирифтааст.

Дар адабиёти араб мақому манзалат, азамату шукӯҳи Начд дар дарозии асрҳо аз ҷониби шоирони араб тараннум гардидааст. То ҷое, ки ҳатто дар сурати дар он иқомат наварзидан ё худ дар масофаи дур қарор доштани нозим низ, он ба тариқи рамзӣ сарчашмаи илҳом ва макони орзуву омолоҳо қарор дода мешуд. Аслан анъанайи баъни ғаму андӯҳ ва майлу иштиёқ нисбати Тихома, Ҳичоз ва беш аз ҳама Начд, ханӯз дар аввалҳои асри VIII аз шоирони қabilaи Узро сарчашма мегирад. Ҳарчанд баъди Хилофати Умавӣ Начд аз ҷиҳати иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ мавқеи худро тадриҷан аз даст медиҳад, аммо ҳамчун падидаи адабиёт ба марказҳои навбунёдёфта, аз қабилӣ Димишқу Бағдод тоб меорад.

Аз рӯи нигоштаҳои баъзе муҳаққиқон баъди интишор ёфтани дини ислом дар ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии нимҷазираи Арабистон ҷараёни марказшито ба падид омад, ки ба робитаҳои қадимаи адабии шоири бадавӣ хатар эҷод мекард. Сокини бодия, бо вучуди огоҳӣ аз ҳар ваҷаби замини аҷдодии худ, ҳар як қитъаи матрук ё ба урдугӯх мувофиқи он, ҳар як буттаву хораш, аз ҷаҳони берун аз сарҳадҳои навоҳии кӯчманчигияш танҳо сатҳӣ хабардор буд [8, 116].

Ҳамин тариқ, шоири бадавӣ, замони васеъ гаштани худудҳои империя, аз сарзамини аҷдодӣ берун меравад ва пазмони ин мавзёҳо ва шефтаи ин номҳо мегардад. Баҳри суҳанварони асрҳои минбаъда ҷойҳои номбурда танҳо арзиши мавҳуми рамзӣ касб намуданд. Зимнан, шоирони аҳди Аббосӣ низ дар эҷодиёти худ Начдро тавсиф намудаанд, ки дар шумори онҳо метавон Шариф ар-Разӣ, Абӯисҳоқи Ғаззӣ, Носихуддини Арҷонӣ ва Туғроии Исфаҳониро номбар кард. Ҷиҳати муайян

сохтани вижагиҳои корбурди Начд дар ашъори шоирони мавсуф метавон ба эҷодиёти онҳо мурочиат намуд. Аз ҷумла, дар ашъори ар-Разӣ муҳаббату пазмони шоир ба Начд дар абёти зерин таҷаллӣ гардидааст [6, 517]:

**Я қалбу ма анта мин Начди ва сакиниҳи
Халафту Начдан вараа Мадлачи-с-сари
Раҳат навазибу мин қалбӣ татаббаъаху ӯала бақаяя лубанати ва автори
Я рокибани таъала ва ақзайа ватарӣ ва хабарони ан-Начдин биахбари
Ҳал рафазат қоъуху алваъсаи ам матарат чамилату талҳа зата ал-бани ва алғари.**

Эй қалб, ту зи Начд ва сокинони он нестӣ ва ман Начдро дар паси шаҳри Мадлач дар сафари шабонгаҳ тарк бинмуда рафтам.

Орзуву омор қалбамро дар татаббӯи бозмондаи хоҳишу мақсадҳояш тарк бинмуд.

Пас, эй саворагон, биед ва орзуямро амалӣ гардонед, пас бароям дар хусуси Начд мужда расонед.

Оё дашти регзораи ба бӯстон мубаддал гашт, ё борон борид, ба буттазорҳои ақоқиё, боғу ҳам гор.

Дар пайвастагӣ ба ин, таҷассуми Начд дар ашъори Туғрои Исфаҳонӣ ба таври зайл сурат гирифтааст [10,168]:

**Ақулу лаҳу ва анзои алмиҳар талаиҳу қад ванинун мин асифар
Туъиззу аха алурайби фама биНачдин лана ухра аллайали мин қарор
Ататмаъу фи шамили арорин Начда ва ҳал баъда алғашияти мин арар.**

Ба ӯ меғӯям, ки байталҳо ва шутурҳо аз сафар лоғару хаста шуданд.

Бародари Урайб тавонмандӣ ёфт, пас моро дар Начд шабҳои дигар қароргоҳе набвад.

Магар баъд аз ин шоми бешарафӣ ту дар орзуи бӯи хуши арори Начд ҳастӣ?)

Абӯмузаффари Абевардӣ дар «Начдиёт»-и худ ба услуби Шариф ар-Разӣ дар «Ҳичозийёт» татаббӯъ намудааст, ки охири бо асари мазкури худ шуҳратёб гаштааст. Мавзӯи меҳварии он атрофи пазмонӣ ва андӯҳи шоир нисбати Ҳичоз ва аҳли он давр мезанад. Арбоби таҳқиқ ҳатто муттафиқ бар онанд, ки Абевардӣ дар эҷоди ғазал аз ар-Разӣ ва дар сароидани фаҳр аз Мутанаббӣ илҳом гирифта, дар пайравӣ ба онҳо мазмунҳои зебо офаридааст (4, 108; 7, 397).

Бино ба андешаи баъзе муҳаққиқон Абӯмузаффари Абевардӣ чанд муддат дар Начд қарор дошт ва аз ин лиҳоз девонаш ба «Начдиёт» мавсум гардидааст. Аз ҷумла, Мамдӯх Ҳаккӣ дар ин хусусус чунин тазаккур намудааст: «Вақте суҳан дар бобати забони ашъори Абумузаффари Абевардӣ меравад, метавон гуфт, ки дар Начд сукунат қардани шоир дар забони ӯ нақши муассире гузоштааст, зеро Начд чойи ба ҳам омадани қабिलाҳои араб маҳсуб меёфт. Забони Начд аз софтарин ва ширинтарин лаҳҷаҳои араб буда, ба забони қабилҳои Қурайш шабоҳат дорад. Бинобар ин, Абевардӣ аз шириниву хушоҳангии забони Начд фаровон истифода бурдааст» [11, 110].

Фузун бар ин, муҳаққиқи номбурда қиссаи ба духтари начдӣ ошиқи шайдо гаштани Абумузаффари Абевардиро ҳақиқати ҳол хонда, дар робита ба он чунин гуфтааст: «Дар ин ҷо касеро вохӯрд, ки ӯро мафтун сохтаву қалбашро ба асорат гирифт ва онро баҳри ишқи аввал боз намуд. Шоир ин маъшуқаашро муддати мадид васф мекард, ҳарчанд хотираҳои пур аз сӯзу гудози ӯ дар бораи Начд то зинда буданаш аз ёдаш зудуда нагардид ... » [11, 102].

Аммо гумони ғолиб он аст, ки қиссаи ошиқи духтари начдӣ гардидани Абӯмузаффари Абевардӣ танҳо бофтаи тахайюлотӣ пажӯҳишгарони баъдӣ буда,

истифодаи исмҳои гуногуни занонаи арабӣ дар ашъори шоир танҳо як навъ рамз мебошад. Дар ҳақиқат, дар девони нозим топоними Начд қариб чихил маротиба ёдовар шудааст [1, 2, 295]:

Ман ли би Начдин ва айямун биҳа салафат ма тала аҳдун бимадиҳа сива хучач

Дар Начд маро касе бувад, ки рӯзҳо бо ёди ӯ сипарӣ шуд ва танҳо дар хучҷатҳо айёми сипаригашта давоми умри худ пайдо кард

Ё чойи дигар [3, 47; 1, 1, 480]:

**Назарту ва лиладами навафиха фи албара би шарқи Начдин я Ҳузайму ҳанин
Ила хафрати мин Нумайир кааннаҳа дибоун қаҳилат ул-мадамиғи айн.**

Назар кардам ва мар шерони сапеди дардманд, аё Ҳузайм, пазмони машириқзамини Начд гаштам.

Ба суйи занони шармгини қабилаи Нумайир, гӯиё онҳо оҳувони сиёҳчашианд, ки дидагони пурашк доранд.

Бо вучуди ин ҳама изҳори пазмониву муҳаббат бар ин сарзамини кӯҳанбунёд, дар сарчашмаҳо далелҳои мӯътамаде чой дода шудааст, ки қобили тардид будани андешаи мазкурро исбот мекунад. Ҳамзамон, дар муқаддимаи нусхаи махтутӣ «Начдиёт» ҳуди Абӯмузаффари Абевардӣ сабаби тадвин шудани онро хоҳиши дӯстонаш Абӯҳасан ал-Улаймӣ ва Абӯмиғвор ал-Музарӣ мехонаду рамзӣ будани унвони мазкурро чунин таъйид менамояд: «Баъдан дӯстонам Абӯҳасан Ҳузайм ал-Улаймӣ аз Калб ибни Вабара ва Абулмиғвор Саъд ал-Музарӣ аз Кинона ибни Ҳузайма аз насиби латифу малех ҳаловат мебурданд ва чун талабгори роҳу тариқати хушҳолӣ он назмеро ихтиёр карданд, ки Начд аз вай ба чунбиш ояд. Ба хоҳири он ки пояҳои шараф ва мақоми ҳардуи онҳо иртифоъ ёбад, аз ман хоҳиш карданд, то ман низ дар пайравӣ ба ин услуб ашъор эҷод намоям. Ман ба ҳар дуи дӯстам гуфтаҳои Абӯсаид ал-Асмаиро ба бародарзодааш ёдрас намудам, ки насиб қалбро маҷрӯҳ мекунад ва шарҳ додам, ки шеъри латиф бояд ҳадяи орзуҳо бошад. Дӯстонам исрор карданд, пас чорае ҷуз амалӣ сохтани умедҳои эшон пайдо накардам. Ин ҳазор байт аз насибро дӯстонам «Начдиёт» ном гузоштанд ва маҳз онҳо аввалин ровихое мебошанд, ки дар нашраш саҳмгузор гаштанд ... » [3, 4].

Далели дигар қофияҳои манзумаҳои «Начдиёт» ба шумор мераванд, ки ҳамаи ҳарфҳои алифборо дарбар гирифта, ба сохта будани порчаҳои лирикии мазкур далолат мекунанд.

Мусаллам аст, ки «Начдиёт» баъд аз «Ироқиёт», ки қисми ҳаҷман калонтари девон маҳсуб меёбад, рӯйи қор омадааст. Дар муқаддимаи фавқуззикр муаллиф ишора кардааст, ки баръакси мадҳияҳои тағаззулоти мазкур на дар айёми шубоб ва на баҳри дилхушӣ назм гардидааст. Бино ба қавли Муҳаммад ибни Абдурраҳмон ар-Рубайиъ ишораи боло бурҳони возеҳи он аст, ки ин қисми девон тақрибан дар чихилсолагии Абумузаффари Абевардӣ сароида шудааст (7, 394).

Бояд тазаққур дод, ки ба исми ал-Улаймӣ ва ал-Музарӣ дар ҳусни матлаи ашъори «Начдиёт» зиёд ишора рафтааст, ки аз эҷоди тахайюли шоир будани ин абёт гувоҳӣ медиҳад. Чунончӣ [1, 2, 168]:

Шачвӣ Абу Ҳанаиш маҷид фи баъиҳи тул

Фараа ва дано миннӣ фақулту лаҳу анта варию аззинди маъмул

Андӯҳи маро Абӯҳанаиш, ки қудратманду тавоно аст, бидид

Ба ман наздик шуд, пас ба ӯ бигуфтам, ки ту имдоди деринтизорӣ.

[1, 2, 196]

Ҳал вақфатун бичануби алқоъи таҷаммаъана ам ла мақил биҳаза ассафсафу ассабиҳи

Фартад лана манзилан я Саъду насубиҳи фалайса лӣ билҲима соҳибин ва ахин.

Оё истгоҳ дар ҷануби водӣ моро баҳам овард, ё дар ин дашти шӯрзамин макони истироҳат мавҷуд нест?

Баргард ба манзил, аё Саъд, ўро бармегардонем, ки ба таҳқиқ дар Ҳимо дўсте ва ё бародаре маро набвад.

[1, 1,516]

Тааммалту рубъа ал Маликия бил Ҳима фаазрайту дамъӣ ва арракаибу вуққафу Ва адҳа Ҳузайму масъадан лӣ ғала албука ва амса Абулмиғвару саъдун юъаззифу.

Ман дар сарзамини мансуб ба қабилани Банӣ Молик, воқеъ дар Ливо тааммул намудам ва дар канори уштурҳо истода ашк рехтам.

Ва дар чоштгоҳ омад ёри ман Ҳузайм, то маро вақти гиря дилбардорӣ кунад, ва дар шабонгоҳ дўстам Абулмиғвор Саъд маломаткунон омад.

Бино ба андешаи донишмандон ишқи Абӯмузаффари Абевардӣ нисбати зани муайяне аз аҳли Начд низ аз ҳақиқат дур аст, зеро дар «Начдиёт» исми қариб бист маҳбуба, аз қабилани Умм Абон, Умайма, Даад, Рубоб, Райё, Умм Солим, Суъдо, Суод, Салмо, Сулаймо, Алва, Умм Амр, Лайло, Умм Молик, Нуввор ва ғ. зикр гардидааст. Аз ин лиҳоз, ғазалиёти мафтункунандаи шоир арзиши боз ҳам баландтарро касб намуда, қудрати ӯ дар тасвири дақиқи эҳсосоти қалб, изтиробии руҳ ва набзи чон мӯчиби таҳайюру таҷҷуби ҳар муҳлиси эҷодиёти Абӯмузаффари Абевардӣ мегардад.

Дар «Начдиёт» баъзе топонимҳои мутааллиқ ба Начд, ки аз ҷониби шоирони моқабл низ бисёр ситоиш гардидааст, чандин маротиба мавриди истифода қарор гирифтааст, ки дар шумори онҳо метавон ал-Ҳима, Ҳазан, ар-Райён, Борик, ас-Сарима, Олич, Узайб, Зарийя, ал-Ҷизъ, ал-Ливоъ, ан-Нақо ва ғайраро номбар кард. Бо вучуди ин, бояд таъкид дошт, ки дилбастагиву меҳри Абевардӣ нисбат ба Начд ва аҳли он на танҳо дар «Начдиёт», балки дар «Ироқиёт» низ мунъакис гардидааст. Масалан [1, 1, 333]:

Тааллафту бисавийяти наҳва Начдин фабата фуадуху алиқан биваҷди Ва қад халасат илайҳи буайда ваҳнин саба асарат ғала лагабин биранди Фаҳаҷа ҳанинуҳу иблан тарабан такафкафу зарбуҳа ҳалақату қаддин Ҳасуна ғала ал-Ироқи тураба Начдин фала алақат марасиҳа биварди.

Гардиши кардам барои истиқомат дар наздикии Начд, то ин ки зи муҳаббату дилбастагӣ қалби ӯ моил шавад.

Ба зудӣ ўро хастаҳолӣ фаро гирифт ва боди шарқӣ дар сой бар ранд (растанӣ дар Начд) бархӯрд.

Андӯҳаш ба мисли шутурҳои беқароре, ки зи рафтан ўро ҳалқаҳои миёнбандани бозмедоранд, дар талотум шуд

Ташвиқгарони раҳи Ироқро дар хоки Начд, бандарҳояшон ҳангоми вуруд надурахшиданд.

Ё худ [1, 1, 486]:

Сақа дораҳа мин мунҳана ал-ачраъи алфард аҷашишу намуму албарқи муртаҷиза аррағди

Фабата яҳйа билҳайа ғарасатиҳа из ҳадарат фиҳа нуама лисамаҳа

Фала зала яксуҳа аррабиъу ва шаиъан тариффу ҳавашиҳа ғала ғулма Начди

Ва яфъиму гудранан каанна яда ассаба тачурру ғалайҳа раффрафу аннасрати ассарди.

Ба назди хонааш чорӣ шуд аз хамгашти замини регзор, барқи бо раъд гулдурросзанандаро овозаи гирифтааст.

Эҳё хоҳад кард бо борон саҳни ҳавлияширо, гар дар он боди чануб чодараширо поён фарорад.

Ҳанӯз ҳам ўро баҳор накҳати худ паҳн бинмуда меӯшонад, канораширо болои кӯҳҳои Начд бичунбонад.

Ҳавзҳо зи об лабрес карда бишаванд, ки гӯё дастӣ сабо ба наздашонболи насри паҳнгаши таробиеварад.

Шоиастаи таъкид аст, ки «Начдиёт» аз чиҳати корбурди саноеи бадеӣ дорои арзиши баланди адабӣ мебошад ва ҳар байти он аз завқи нотакрори шоир шаҳодат медиҳад. Порчаи зерин, масалан, саршор аз муҳаббати самимии шоир нисбати ватани маҳбубаш буда, истифодаи вожаҳои форсӣ ва исмҳои чуғрофӣ, ки ба сарзамини аҷдодияш мутааллиқ мебошанд, аз қабилӣ «фирдавс», Арванд, Ҳамадон, Мовашон ба шеъри арабӣ равониву гувороии вижа бахшидаанд: [1, 2, 202]

**Сақа Ҳамадана ҳайя музнатин яфиду атталақата минҳа аззаману
Бирағдин кама чарчара ал-Арҳабийю ва барқин кама басбаса алафъавону
Фасафаҳа ал-Муқаттаму биъса албадилу набиҳан ва Арванду наъима ал-макана
Ҳия алчаннату алмуштаҳа тайибуха ва лакинна фирдавсаҳа Мавашану
Тара арзаҳа ва ҳасаҳа алҷуману фаалваҳа амваҳаҳа каъабир.**

Абр ба Ҳамадон бороне рехт, ки замон аз рехтани он манфиат мебинад.

Тавассути раъде, ки мисли ал-Арҳабӣ* гулдуррос мезад ва барқе, ки мисли мори афъӣ чашмак мезад.

Нишеби кӯҳи ал-Муқаттам** ивази ноарзанда аст ба шахси фозил, Арванд*** бошад, макони пурнеъмат аст.

Он чаннатест, ки хубиву хушбӯйии марғуб дорад, лек фирдавси он Мовашон **** аст.

Лавҳаҳои обаи мисли абир аст, мебинӣ заминаширо, ки сангрзаҳои он марвориданд.

Тавре мебинем, манзумаи боло молмоли оҳанги ватанпарастӣ буда, дар муқоисаи манзараҳои водии ал-Муқаттам бо соҳилҳои дарёи Арванд ва тарҷех додан ба охирон, то андозае ғояҳои шуубӣ низ садо медиҳанд. Афзун бар ин, дар байти дувум Абӯмузаффари Абевардӣ хини тавсифи дурахши барқ онро ба нигоҳи мори афъӣ монанд кардааст. Истифодаи санъати талмеҳ дар ишорат ба ал-Арҳабӣ, ки шахсияти таърихӣ будааст, хувайдо мегардад. Дар байти панҷум оби дарёи водии Мовашон ба абир ва сангрзаҳои он ба марворид ташбеҳ дода шудаанд.

Корбурди моҳиронаи санъати кинояро дар мисоли зайл дида мебароем:

[1,2, 234]

**Райян аллати ухтира лаҳа бизи алараки марбаъу
Ғарса алвишаҳин валакинна ассивару мушаббаъу.**

Накҳате, ки баҳри ӯ ихтиёр шудааст, бошишигоҳест, дорои дарахтони арока.

Шикамҳои гурусна, камарбанди шумо сераст.

Ин чо шоир аз борикии миён киноя мекунад, зеро дар забони арабӣ ибораи غرثى ҳамкамари борик, ҳам шиками гуруснаро ифода мекунад, мурод аз «камарбанди сер» бошад, макони он, яъне миён аст.

«Начдиёт» инчунин саршор аз санъати тазод ва муқобала аст, ки Абӯмузаффарӣ Абебардӣ онро хеле бамаврид истифода намудааст: [1, 2, 198]

***Ва ллайлу янфи дия ассабаҳи зулматаҳу
Каъабисин ма анаса ламубтасамин.***

*Нури сабоҳ зулмоти шабро меронад, ки мисли шахси тирарӯи ба табассум кардан
унснагирифта аст.*

Ё чойи дигар: [1, 2, 268]

Ва заламу аишабаи аҳсану ғиндӣ мин машибин юзалилни бидияъ.

Зулмати чавонӣ бароям афзалтар аст аз қуҳулоте, ки дар рӯшноӣ сипарӣ мегардад)

Дар мисраҳои навбатӣ аз «Начдиёт» «шамшерҳо» ба «чехраҳо» ташбеҳ дода шудаанд ва шоир ишора бар он мекунад, ки шамшерҳо то ҳол аргувонӣ нагаштаанд: [1, 2, 225]

Ара суюфаҳум байдан каавҷуҳиҳим фама лиъуюниҳим муҳамарратан гадабан

*Шамшерҳояшонро ба мисли чехраҳояшон сафед дидам, аммо чаимонашон аз
шиддати газаб сурх мебошанд.*

Дар байти зерин ҳам истифодаи санъати маънавии истиора ва ҳам санъати лафзии такрор ба чашм мерасад: [1, 2, 291]

***Фала тара луълуъан мин мабсамин насақан ҳатта тара луълуъан мин мадмаъи
бададан***

Намебини марвориди даҳонро, ки шаддашуда бошад,

Балки марворидеро мебинӣ, ки аз чаимон бирезад.

Яъне калимаи «марворид», ки ин ҷо ду бор такрор шудааст, дар мисраи якум ба чойи дандон ва дар мисраи дуюм ба чойи сиришк омадааст. Агар байти мазкурро аз тасвири бадеӣ фориг созем сухани муқаррарии «ёрам баҳрам на табассум, балки гири мекунад» ба даст меояд.

Ё чойи дигар такрори калимаҳои «оташ» ва «об»-ро мебинем, ки хеле зебо корбаст шудаанд: [1, 2, 291]

***Ваннару билмаъи татфа фалҳумум лаҳа фӣ алқалби нарун бимаъи алъайни
талтаҳибу***

*Оташро бо об хомӯш мекунад, аммо изтироберо, ки дар қалби ман аст, оташе
ҳаст, ки бо оби чаимон аланга мегирад.*

Аз омӯзиши «Начдиёт»-и Абӯмузаффарӣ Абебардӣ метавон чунин натиҷагирӣ намуд, ки воқеан ҳам, он ғазалиёти дар айни камолоти ҳунари сурудаи шоирро фаро гирифтааст. Таҳлилу омӯзиши девони мазкур нишон медиҳад, ки мавзӯи Начд дар он хусусияти рамзӣ дошта, ашъори дар он гирдоварӣ гардида дар пайравӣ аз суннатҳои қадимаи адабиёти араб суруда шудааст. Пажӯҳиши илмӣ «Начдиёт»-и Абӯмузаффарӣ Абебардӣ чихати таъйин сохтани арзиши адабии ашъори шоир ва сабку услуби шеърӣ ӯ аҳамияти калонро доро мебошад.

Тавзеҳот:

**Язид ибни Қайсал-Арҳабӣ аз ақобири Форс, саҳобагони Алӣ ибни Абӯтолиб, ки бо
шӯҷоат дар саҳнаи набард ва суханони муассираш шӯҳрат доштааст*

** *кӯҳ дар Қоҳира*

*** *дарёе, ки Эронро аз Ироқ ҷудо месозад ва дар мамолики араб таҳти унвони
Шаттулараб низ маъруф аст*

**** *водӣ дар Эрон*

Пайнавишт:

1. Ал-Абивардѹ, Абѹлмузаффар Мухаммад ибн Ахмад ибн Исхоқ. Дивану ал-Абиварди. Тахқиқ аддуктур Умар ал-Ас'ад. Димишқ, Матбу'а маҷма' ал-луға ал-арабиѹа, 1974, ададу муҷалладот 2
2. Ал-Абивардѹ, Абѹлмузаффар Мухаммад ибн Ахмад ибн Исхоқ. Дивану ал-Абиварди. Тахқиқ Абдулбосит ал-Анси. – Лубнан: Маҷма' ал-Усманийѹа, 1899. -383 с.
3. Ал-Абиварди, Абѹлмузаффар Мухаммад ибн Ахмад ибн Исхоқ. Начдиѹат ал-Абвардѹ а. <http://librarycatalog.bau.edu.lb/cgi-bin/kooha/orac-search>. (12:57)
4. Ал-Ас'ад, Умар Мухаммад. Ал-Мутанаббѹи ас-сағир. - Қидда: Маҷалла Қоми'а Малик Абдулазиз, -1978. №2 С- 101-116
5. Брукелман, Карл. Тағриху ал-адаби ал-арабѹи. Нақалаху ила ал-арабѹи аддуктур Абдулҳалим ан-Наҷҷар. –ал-Қоҳира: Дар-ул-мағариф, 1977.-ч 6-392 с
6. Ар-Ради, аш-Шариф. Дивану аш-Шариф ар-Радѹи. Мулаҳизат: шориҳ- Юсуф аш-Шукрѹи. –Байрут: Дар-ул-ҷайл, 1415.-632 с.
7. Ар-Рубайи', Мухаммад ибн Абурраҳман. Ма'а ал-Абивардѹи фѹи Начдиѹятихѹи. Маҷаллат Қоми'ат ал-Имам Мухаммад ибн Са'уд ал-Исломи, 1980, № 10, С. 387- 410.
8. Стеткевич, Ярослав. Зефиры Наджда: поэтика ностальгии в классическом арабском насиве/Ярослав Стеткевич. – Чикаго: Университет Чикаго Пресс, 1993. – 319 с.
9. Ат-Тугрой, Абу'исмо'ил. Тахқиқ Али Чавод Тоҳир ва Ях'ѹа ал-Ќабурѹи. –Қатар: Дар ал-кутуб ал-қатарийѹа, 1984.-453 с.
10. Тоҳир, Али Чавод. Аш-Шиг'рул арабѹи фѹи-л-Ироқ ва билоди-л-Аҷам фи-л-асри ал-Салҷуқѹи. Байрут-Лубнан: Дар ул-раид ул-арабѹи, 1385. -560 с.
11. Ҳаққѹи, Мамдуҳ. ал-Абивардѹи мумассил ал-асри-л-хомис фѹи барлуман фикр ал-арабѹи. – Димашиқ: Дар ул-яқза ал-арабиѹа лита'лиф ва-тарҷума ва-н-нашр, 1974. -309 с.

Refrence Literature:

1. Al-Abevardi, Abulmuzaffar Muhammad ibn Ahmad ibn Iskhok. Divan of Abulmuzaffar al-Abevardi/ Abulmuzaffar al-Abevardi /researched by Umar Muhammad Abdulkarim al-As'ad. – Damascus: Matbuat majma' al-lughā al-arabiya, 1973. - 545 pp.
2. al-Abevardi, Abulmuzaffar. Divan of Abulmuzaffar al-Abevardi/ Abulmuzaffar al-Abevardi/editor-in-chief Abdulbosit al-Ansi. – Lebanon: Matbaa al-Uthmaniya, 1317/1900. – 383 pp.
3. Al-Abevardi, Abulmuzaffar. Najdiyat of Abulmuzaffar al-Abevardi.
4. As'ad, Umar Muhammad. Junior Mutanabbi/ Umar Muhammad al-As'ad//Bulletin of the University of Umar ibn Abduaziz. – Jiddah: Madjalla Djomic Malik Abduaziz, 1978. - №2. - pp. 101-116.
5. Brockelman, Karl. History of Arabic Literature/ Karl Brockelman/ the translation of Abdulhalim an-Najjar. – Cairo: The Tree of Knowledge, 1977. - 6 volumes. – V. 5. – 392 pp
6. Al-Radi, al-Sharif. Divan of al-Sharif al-Radi/ al-Sharif al-Radi/Glossary by Yusuf Shukri. – Beirut: Dar-ul-jayl, 1415. – 632 pp.
7. Al-Rubayi', Muhammad ibn Abdurrahman. With al-Abevardi through his “Najdiyat”/ Muhammad ibn Abdurrahman ar-Rubayi'// Bulletin of Islamic University of Imam Muhammad ibn Saud. – Riyadh, 1980. -№10. - pp. 387 - 410.
8. Stetkevich, Yaroslav. The Zephyrs of Najd: Poetics of Nostalgia in Classical Arabic Nasib/ YaroslavStetkevich. – Chicago: The University of Chicago Press, 1993. – 319 pp.
9. Tahir, Ali Javad. Arabic poetry in Iraq and Countries of Ajam in the Epoch of Seljuks/Ali Javad Tahir. – Beirut-Lebanon: Dar al-raid al-arabi, 1985. - 560 pp.

10. *al-Tugrai, Abuismail. Divan of al-Tugrai/ Abuismail al-Tugrai/ researched by Alijavad Tahir and Yahya al-Jaburi. – Qatar: Dor-ul-kutub-al-qatariya, 1986. - 453 pp.*
11. *Haqqi, Mamduh. al-Abewardi – Representative of the Fifth Century in the Parliament of the Arabic Thought/ Mamduh Haqqi. – Damascus: Dar-ul-yakza-al-arabiya li-t-ta'lifva-t-tarjumava-n-nashr, 1974. – 309 pp.*